

KAPITTEL 3

Globale transformasjoner utfordrer arbeidslivet

Av Are Tomasgard, LO-sekretær

Norsk arbeidsliv står foran massive omstillinger – sentrale stikkord er klima, globalisering, digitalisering og sirkulær økonomi. Noen har kalt det den fjerde industrielle revolusjon. Navnelappen er ikke det viktige. Det sentrale er om og hvordan norsk arbeidsliv er rustet for omstillingen.

La meg først slå fast – en gang for alle – at endringer og omstillinger ikke er noe nytt for norske arbeidstakere. Jeg vil derimot våge påstanden om at norske arbeidstakere er noen av de mest omstillingsdyktige og kompetente arbeidstakere i verden. Riktignok kom den første industrielle revolusjonen sent til Norge. Frem til langt ut på 1800-tallet, handlet det norske næringslivet i stor grad om jord og skogbruk, med eksport av tømmer, fisk og mineraler. Det var først rundt forrige århundreskifte, da vi temmet fossefallene og etablerte den moderne kraftintensive prosessindustrien, at industrien for alvor vokste frem i Norge.

Det ble høstet store produktivetsgevinster fra elektrifisering og rask vekst i den industrielle arbeidsstyrken, og industrien i Norge opplevde en eventyrlig vekst i de første tiårene etter selvstendigheten fra Sverige (Christian Venneslan i *Fra håndkraft til høyteknologi – norsk industri siden 1829*). Foruten den kraftkrevende industrien vokste det frem en hel rekke andre bransjer. Bedrifter innen bekledning, hermetikk, trevarer, mekanisk industri og en rekke andre bransjer. Noen av dem er borte, andre eksisterer den dag i dag, men alle la til rette for en industriell kultur og kompetanse som den dag i dag er til stede i mange små og store tettsteder landet rundt.

Med det kom de store samfunnsendringene – det store hamskiftet – som de ble kjent som. Industristedene vokste frem som foregangssamfunn i den unge nasjonen. Det var økonomiske, sosiale, kulturelle og politiske endringer, og Norge ble forandret for alltid. I kjølvannet av denne prosessen vokste arbeiderbevegelsen frem, og kjempet frem rettigheter norske arbeidstakere nyter godt av i dag, en omfordelende velferdsstat og et gratis utdanningssystem som bidro til å demokratisere kompetansen som tidligere bare hadde vært tilgjengelig for de få. Kunnskap til få gir maktkonsentrasjon. Kunnskap til alle gir frihet.

Den 25. oktober 1969 skjedde så opptakten til den neste store endringen i norsk arbeidsliv. Det var dagen man fant olje på Ekofisk. Norge ble igjen forandret for alltid. Da statsminister Trygve Bratteli noen år senere åpnet Ekofiskfeltet, var han helt tydelig på at det var «en merkedag i vår økonomiske historie» og understreket det ansvar vi alle har for å forvalte en naturressurs som olje og gass på en mest mulig forsvarlig måte. Omtrent parallelt kom kvinnenens inntog i arbeidslivet. Allerede midt på 1960-tallet hadde arbeiderbevegelsen gått foran og krevd at alle skulle ha lik tilgang til utdanning, også høyere utdanning. Dette, sammen med utbygging av barnehager, åpnet

opp for et mer likestilt arbeidsliv. Likestilt fordi en kunne ta utdanning selv om en ikke hadde penger på bok, og likestilt fordi også kvinnene kunne ta utdanning og komme ut i jobb.

Nå står arbeidslivet foran nye store endringer. Den globale transformasjonen fra fossil til fornybar energi – sammen med mer forsvarlig ressursbruk, gjenbruk og gjenvinning av materialer – vil prege alle markeder, også arbeidsmarkedene og arbeidslivet. Klimaendringene og presset på naturmangfoldet er vår tids store utfordring. Som et sivilisert samfunn har vi plikt til å overlevere kloden til kommende generasjoner i bedre forfatning enn vi selv overtok den.

Det får vi tydelig beskjed om fra de unge. Den 20. september 2019 var jeg på vei ut fra stasjonen i Hamburg etter å ha tatt toget fra Berlin. Da jeg kom ut, så jeg at det gikk et demonstrasjonstog utenfor. Det var ungdommer som klimastreiket. Jeg tenkte at jeg kunne stå og kikke på opptoget til de var ferdig, men ble overrasket. Jeg sto i over en time, mens et tett pakket demonstrasjonstog bestående av ungdommer passerte, og jeg måtte faktisk dra videre før demonstrasjonstog var passert for å rekke avtalen min. Dette var en vekker. 100 000 hadde deltatt i opptoget leste jeg i avisene dagen etter. Titusenvis av norske skoleungdommer streiket også for klimaet denne dagen.

Litt senere på året, under FN's klimaforhandlinger i Madrid, opplevde jeg 500 000 unge mennesker som demonstrerte for klimaet. Opplevelsene i Hamburg og Madrid gikk inn på meg. Det er sterkt å se den kommende generasjonens sterke engasjement, men kanskje enda viktigere for min del var refleksjonene opplevelsene satte i gang. Hva betyr dette for oss?

Hva betyr ungdommens engasjement for fremtidens industri og arbeidsliv?

De unge er fremtidens arbeidstakere, kunder og markedsaktører. De er innovatørene i markedene, og endringer må derfor forventes å kunne komme raskere. De unge vil beherske digitale plattformer og informasjonsinnhenting som gjør dem til mer opplyste kunder. Som kunder vil ungdom måtte forventes å kreve mye mer kunnskap om produktene de kjøper og historien bak produktene. Vi må derfor forvente oss markeder som i langt større grad vil kreve informasjon om miljø- og klimafotavtrykkene til produktene og tjenestene. Som jeg sa til en klimafornekter og tillitsvalgt i industrien som jeg møtte under et arrangement for litt tid tilbake: «Du kan tvile, mene og opponere så mye du bare vil, men ungdommen kommer til å endre markedene.» Markedene tar ikke stilling til om du eller FN's klimapanel har rett eller galt. Markedene følger etterspørselen, og om det er noen som er i tvil om at de unge vil endre markedene, så tror jeg de ikke er i stand til å fange opp vår tids største endringsprosess.

Norge er kanskje mer enn de fleste nasjoner vi sammenligner oss med, avhengig av verdensmarkedene. Å ikke ta ungdommens engasjement på alvor vil være uklokt for norske politikere og næringslivsledere.

Det er åpenbart at ungdommenes fokus, krav og den globale transformasjonen dette vil føre til, gir oss som industrinasjon store utfordringer. Samtidig gir utviklingen også nye muligheter for de landene og næringsvirksomhetene som klarer å lese tiden vi lever i og ta i bruk teknologiske løsninger som bidrar til å svare ut fra de kravene fremtidens klima- og naturbevisste kunder kommer til å fremme overfor markedene. Dette handler om kompetanse, teknologi, industri og energi. Faktisk kan det godt hende at den største risikoen akkurat nå er å ikke ta noen risiko.

Fagbevegelsens fokus er selvsagt ikke på å avvikle arbeidsplasser, men på å utvikle konkurransedyktige bærekraftige arbeidsplasser som står seg godt – også i fremtidens markeder. I tillegg til kravene fra fremtidens kunder må markedene også underlegges strengere reguleringer. Vi må styre markedene slik at de virker effektivt og ikke suboptimaliserende med hensyn til de politiske målene som settes innen klima, naturvern, arbeidervern og produktkvalitet.

Ett av de viktigste, men samtidig kanskje mest skremmende grepene blir å erstatte de såkalte lineære modellene som legges til grunn i dagens økonomi. I den lineære økonomien henter man ut naturressurser, produserer varer som brukes en kort periode før de kastes. Skal vi løse de store globale utfordringene verdenssamfunnet står overfor, må vi utnytte naturressursene bedre enn det.

Dagens økonomiske modeller belønner i altfor liten grad aktiviteter hvor vi bruker materialer og mineraler om igjen, og de synliggjør i altfor liten grad kostnaden ved ikke å bruke materialene om igjen. Heller ikke kostnaden knyttet til rovdrift på mennesker er godt nok ivarettatt. Bærekraft kan måles langs flere akser.

De økonomiske modellene må både motivere og styre markedene i en retning av evig resirkulering av materialene og mineralene vi har utvunnet fra naturen. Sirkulærøkonomien er motsatsen til den lineære økonomien, og vil kreve enorm satsing på teknologi, samtidig som resirkuleringsindustrien vil skape ufattelig mange nye bærekraftige arbeidsplasser. I tillegg må modellene motivere til rettferdig fordeling, kompetanse og gode arbeidsmiljø. Motiverte kompetente og friske arbeidstakere er uten tvil en avgjørende faktor når nye teknologier skal tas i bruk.

Noen av arbeidsplassene vil komme etter omstilling fra arbeidsplasser som i dag ikke er bærekraftige. Mange arbeidsplasser vil være nye – og vil være en del av en bærekraftig vekst der vi legger til grunn en ærlig tilnærming til hvordan

vi bruker ressurser. Realiteten er nemlig at vi kun har fire alternativer når det handler om avfall: Vi kan grave avfallet ned i jorda, dumpe avfallet i sjøen, brenne avfallet eller vi kan bruke avfallet om igjen. Da er spørsmålet: Hvilken historie vil du fortelle barnebarna dine at du var en del av i ditt liv? At vi overlot alle problemene til deres generasjon, eller at vi utviklet teknologi, tok vare på ressursene for kommende generasjoner og ryddet opp i klimaproblemene vår generasjon selv er en stor del av årsaken til? Jeg er ikke i tvil om hvilken historie vi bør fortelle barna våre vi var en del av i vår tid.

I et globalt makroperspektiv er det svært energieffektivt å resirkulere. Materialer som gjenvinnes etter bruk, krever ikke gruver, malmtransporter eller smelting av råmaterialer. Dette er aktiviteter med betydelige andeler av verdens energibruk. Faktisk bruker vi bare rundt 1/5 av energien på å gjenvinne metaller målt mot energibruken ved å ta dem ut fra naturen, transportere store volum og smelte om fra stein til metaller.

En satsing på en sirkulærøkonomi vil bety at vi må lære oss å velge de mest resirkulerbare materialene. Vi må hente materialene fra områder underlagt strenge regimer som sikrer en mest mulig naturvennlig aktivitet og akseptable vilkår for de som jobber i gruvene, transport og smelting. Og produsentene må lage produkter som holder et helt livsløp, med strengere regler for forbud mot miljøgifter i produkter, bedre merkeordninger og mer informasjon om produktene vi omgir oss med.

Ingen historier starter med punktum, heller ikke historien om hvordan det norske arbeidslivet skal gå gjennom transformasjonen verdenssamfunnet står foran. Selv om Norge må forberede seg på en tid med reduserte inntekter fra olje- og gasseskport, er det ikke god klimapolitikk å legge ned olje- og gassproduksjon i landet som går foran med lave CO₂-utslipp og høye standarder innen helse, miljø og sikkerhet.

Når det kreves at vi gjør tiltak for å redde klimaet, må vi stille spørsmålene: Hva er tiltakene, og hva er konsekvensene av dem? Hvem skal gjennomføre tiltakene, betale for tiltakene og hvordan blir det å leve med konsekvensene av tiltakene? Vi må få frem at klimatiltak ikke skjer i konferansesalene, avis-spaltene eller seminarrommene. Klimaarbeidet skjer ute på arbeidsplassene. Det handler om konkrete tiltak som når EL og IT Forbundets medlemmer bidrar til å elektrifisere samfunnet, når Fellesforbundets medlemmer bygger havvindmøller, eller som når Industri Energis medlemmer resirkulerer aluminium på Karmøy, og utvinner gass som har erstattet kull, og bidratt til å halvere Storbritannias CO₂-utslipp.

Når LO krever fortgang i arbeidet for å realisere CO₂-fangst og -lagring på norsk sokkel, er det fordi det er et helt nødvendig klimatiltak, forbrenning av fossile ressurser vil på et eller annet tidspunkt ta slutt, men frem til

den tid må vi ha teknologi som kan fange mer av de klimagassene vi slipper ut. Det klarer vi ikke uten den petroleumskompetansen vi har bygd opp gjennom fem tiår. Det er på skuldrene av denne erfaringen vi skal bygge det grønne skiftet.

Industrien igjen er helt avhengig av en sterk offentlig sektor som leverer tjenester i verdensklasse. Sykehus, omsorg, skole, barnehage osv. Om de som jobber i industrien ikke hadde tryggheten dette ga, ville de brukt uforholdsmessig mye ressurser på å sikre seg og sine nærmeste slike tjenester. Norge har – i motsetning til de fleste andre olje- og gassnasjoner – et politisk regime bygd på demokrati og frihet. Vi har en velutviklet trepartsmodell, en samfunnsmotor hvor samarbeidsvilje representerer smøreoljen – og hvor polarisering og konflikter fører til motorhoste og liten fremdrift.

Den norske tillits- og arbeidslivsmodellen gjør at Norge håndterer endringer bedre enn noen andre land i verden. Det er et felles ansvar å sørge for at modellen kommer kommende generasjoner til gode.